

A tulajdonnevek pszicho- és neurolingvisztikája

Vizsgálati szempontok és modellek a tulajdonnevek feldolgozásáról

1. Bevezetés. Tanulmányomban a tulajdonnevek mentális vonatkozásaira: tárolására, feldolgozására, előhívására irányuló pszicholingvisztikai és neurolingvisztikai vizsgálatok eredményeit tekintem át. Tulajdonnévvel igen sokféle entitástípus egyedeit megjelölhetjük; e típusok jó része univerzális, noha vannak bizonyos kulturális különbségek (vö. J. SOLTÉSZ 1979: 44, 105–108). Az említett tudományterületeken, a pszicholingvisztikai és a neurolingvisztikai, neuropszichológiai vizsgálatokban azonban egyértelműen a személynevek kapnak kitüntetett figyelmet, míg a helynevek és más névfajták mentális, idegrendszeri jellemzőiről lényegesen kevesebb ismeretünk van. Általános vélekedés, hogy a tulajdonnevek feldolgozása több nehézséget mutat, mint a közneveké, illetve hogy az életkor előrehaladtával ez a nehézség fokozottan jelentkezik. A tulajdonnevek speciális identifikáló funkciójával és szemantikai jellemzőivel összefüggésben többen azt is feltételezik, hogy a két szócsoport feldolgozása nem azonos módon történik. Írásomban ezekre a vélekedésekre is reflektálva a) az egynyelvűek kapcsán feltárt szelektív anómiás esetek (szótalálási zavarok), b) lokalizációs vizsgálatok, c) reakcióidőméréses kísérletek és d) a tulajdonneveket érintő megakadásjelenségek (különös tekintettel a „nyelvem hegyén van jelenség”-re) tanulságait foglalom össze és értelmezem. Majd röviden bemutatom a tulajdonnevek feldolgozására kidolgozott modelleket arra is kitérve, hogy e modellek mennyiben egyeztethetők össze a tulajdonnevek elsajátítására vonatkozó ismereteinkkel. Végül a kétnyelvűek tulajdonnév-reprezentációjához és feldolgozásához kapcsolódó lényegesen kisebb számú kísérleti eredményt és a lehetséges magyarázatokat tekintem át.

2. Szelektív anómia. A nyelvi folyamatok mechanizmusainak megismerése céljából általánosan bevett eljárás a patológiás esetek tanulmányozása, abból kiindulva, hogy az eltérés a normális kognitív struktúra egyfajta felbomlásaként értelmezhető, s általuk az ember alapvető kognitív működését ismerhetjük meg úgy, ahogyan azt a normál nyelvi működés vizsgálatán keresztül nem láthatnánk. A tulajdonnevek mentális reprezentációjának vizsgálatában is nagyban támaszkodnak a szerzett nyelvi zavarok jellegzetességeire. Számos tanulmány foglalkozik szelektív anómiás esetek leírásával: ezek egy részében a károsodás a tulajdonneveket érinti a köznevek megőrződése mellett, máskor szinte szelektíven csak a tulajdonnevekhez való hozzáférés marad meg. Ezek alapján a két szócsoport tárolásában és előhívásában jobbára legalább bizonyos fokú elkülönüléssel számolnak.

2.1. Tulajdonnévi anómia. E jelenség leggyakrabban fokális (az agynak csak egy bizonyos részére kiterjedő) léziót (agyi károsodást) követően jelentkezik, s jellemző az Alzheimer-kór korai fázisában is. A betegek spontán beszédprodukciója és megértése a vizsgálatok idején jórészt épnek mondható, csupán a tulajdonnevek előhívása okoz számukra problémát. Ennek a speciális károsodásnak több típusa különíthető el egyrészt attól

függően, hogy milyen feldolgozási szinteket érint (vö. SEMENZA 2006: 885–888); másrészt hogy milyen modalitásokban jelentkezik; harmadrészt hogy a beszédprodukción és a beszédfeldolgozáson egyaránt érinti-e; s végül aszerint is, hogy több tulajdonnévtípust is érint, vagy csupán egyre, általában a személynevekre, ritkábban a helynevekre korlátozódik – bár valamennyi szempont kapcsán elmondható, hogy korántsem mindig ilyen egyértelmű az elkülönülés. A továbbiakban annak megfelelően tekintem át a vonatkozó eseteket, hogy a tulajdonnevek reprezentációjának, feldolgozásának mely részét érinti a sérülés.

Az egyik jellemző tünetegyüttes, amikor a páciensek csak részben férnek hozzá a tulajdonnévhez: számos információt el tudnak mondani az egyénről (vagy más entitásról), vagyis elérik a nevekhez kötődő szemantikai információkat, de magát a nevet, a névfórmát nem tudják előhívni. A nevek feldolgozása ugyanakkor ép: a páciensek könnyen tudnak párosítani neveket képekhez és fordítva. A nevek felolvasása sem okoz problémát, viszont a kísérletvezetőtől hallott nevet csak akkor tudják megismételni, ha ezt azonnal megtehetik; ha eltelik néhány perc, vagy valamilyen elterelő feladatot kapnak, már nem tudják újra kimondani a nevet. Ez a funkcióvesztés mindkét modalitásban, szóban és írásban is jelentkezik. A kutatók szerint ez a károsodás csupán a tulajdonnévre vonatkozó fonológiai információkat érinti (vö. SEMENZA–ZETTIN 1988, 1989; LUCHELLI–DERENZI 1992).

A tulajdonnévi anómia másik sajátos esetét példázza a FLUDE és munkatársai által leírt páciens, akinél a személynevek előhívásának megőrződése mellett az identitás-specifikus információkhoz való hozzáférés sérült (FLUDE–ELLIS–KAY 1989). Ebből arra következtetnek, hogy elkülönülten tárolódnak a névfórmák és a személyre vonatkozó szemantikai információk, illetve hogy a nevek előhívása nem a szemantikai információkon keresztül történik. Szintén a szeriális feldolgozást megkérdőjelező nyelvi viselkedést példázza a BRENNEN és munkatársai által leírt Alzheimer-kóros francia páciens, aki felismeri a közismert emberek arcát, de nem tud róluk más információt előhívni (BRENNEN–DAVID–FLUCHAIRE–PELLAT 1996). WILLIAMS és SMITH (1954) egy olyan betegről számolt be, aki képes volt megnevezni valamennyi volt kollégáját a hadseregből, ám nem tudta, hogy mi alapján ismerte fel őket.

Az eddigiektől eltérő tünetegyüttest ismertettek SEMENZA és munkatársai (SEMENZA–ZETTIN–BORGIO 1998): az általuk vizsgált beteg képtelen volt megmondani, hogy kinek a képét látja, csupán annyit állított, hogy ismerős neki. Szemantikai információk, definíciók alapján sem volt képes megnevezni a kérdéses személyt, s a jellemzésekhez nem tudott további információkat hozzákapcsolni. Azonban ha megkérdezték tőle, hogy ismeri-e például Pavarottit, a válasza igen volt, képen beazonosította, és életrajzi adatokkal is tudott szolgálni róla. SEMENZA és munkatársai ezt az esetet úgy értelmezték, mint amely az identitás-specifikus szemantikai információknak az általános szemantikai információktól, valamint a fonológiai és az arcfelismerő egységektől való elkülönülését mutatja.

SEMENZA, SARTORI és D'ANDREA (2003) leírja a prozopánómia tünetegyüttesét is: a páciens nem tudja az arcuk alapján megnevezni a személyeket, noha definíció alapján képes erre. Képes volt továbbá több fotó közül kiválasztani a megnevezett személyt, tehát nem prozopagnóziában (az arcfelismerés hiányában) szenvedett. A kutatók szerint ehelyett arról lehet szó, hogy a kép alapján nem tud elég szemantikai információt előhívni ahhoz, hogy aktiválja a nevet. Nem okozott ugyanakkor gondot számára földrajzi helyek, objektumok vagy autómódellek megnevezése.

2.2. A tulajdonnevek szelektív megőrződése. Azokat az eseteket, amikor a közsői kategória előhívása súlyosan sérül, csupán a tulajdonnevek előhívása marad ép (vö. pl. WARRINGTON–MCCARTY 1987), jóval problematikusabb megítélni, egyrészt mert súlyos globális anómiásoknál, afáziásoknál jelentkezik, másrészt az egyes esetek nem sok hasonlóságot mutatnak.

Olyan esettel is találkozunk, amikor a páciens a személynevek és a személyekre vonatkozó információk visszahívására képes, míg a tárgyak jelentős részét nem tudja megnevezni és körülírni sem, vagyis a közsők nagy hányadához való hozzáférés sérül (LYONS–HANLEY–KAY 2002). Ezt a tünetegyüttest többen a szemantikai szintet érintő tulajdonnévi anómia ellentettjének tekintik (vö. SEMENZA 2006).

Több páciensnél tapasztalták egyes helynévfajták megőrződését (vö. MCKENNA–WARRINGTON 1978, WARRINGTON–CLEGG 1993, INCISA DELLA ROCCHETTA – CIPOLOTTI–WARRINGTON 1998). A CIPOLOTTI által ismertetett beteg például szóban csupán az ország- és nemzetiségneveket tudta feldolgozni, más tulajdonnévfajtákat és a közneveket nem, ám írásban ez a funkcióvesztés nem jelentkezett. Eszerint az írásképről tárolt információkhoz való hozzáférés nem előfeltételezi a fonológiai információk előhívását. CIPOLOTTI ugyanakkor az eset alapján feltételezi egy térspecifikus neurális rendszer viszonylagos elkülönülését is (2000; vö. LANDAU–JACKENDOFF 2003).

Egyes afáziásoknál az írásbeli produkcióban tapasztalták a tulajdonnevek bizonyos fajtáinak a szelektív megőrződését más nyelvi elemekhez képest (vö. CIPOLOTTI–MCNEILL–WARRINGTON 1993, SCHMIDT–BUCHANAN–SEMENZA 2004), a beszédprodukció tesztelésére viszont a súlyos artikulációs problémák miatt nem volt lehetőség.

A nyelvi képesség fokozatos leépülésének nyomon követése is informatív lehet. A súlyos afáziás beteg nyelvi teljesítményét tizenegy napon keresztül tanulmányozva kitudt, hogy a beszédteljesítménye fokozatosan romlik. Kezdetben a hallott szó-kép párosítás még ép volt, de egyre inkább romlott, a produkció viszont szóban és írásban a megfigyelés kezdetétől sérült, a végén már a nullához közelített. A teljesítményére ugyanakkor végig jellemző volt, hogy a károsodás nagyobb mértékben, illetve korábban érintette a közneveket, mint a tulajdonneveket (CIPOLOTTI–MCNEILL–WARRINGTON 1993).¹

2.3. Az áttekintett esettanulmányok alapján talán úgy tűnhet, hogy a tulajdonnevek és a köznevek előhívásának károsodása bekövetkezhet egymástól függetlenül is, és a szakemberek gyakran valóban erre a következtetésre jutnak. Ha azonban alaposabban megvizsgáljuk az egyes eseteket, kitudt, hogy nincs egyértelmű bizonyíték a tulajdonnevek és a köznevek kettős disszociációjára, a páciensek teljesítménye ugyanis nem feltétlenül minden vagy semmi jellegű, és nem érinti a köznevek és a tulajdonnevek kategóriájának minden egyes típusát. Például a GOODGLASS és munkatársai (vö. 1988, 1993) által leírt páciensek számára a helynevek relatív megőrzése mellett a testrésznevek előhívása okoz nehézséget, mégsem feltételezhetjük, hogy a testrésznevek a többi közsőtől eltérően reprezentálódnának, illetve az előhívásuk más utat követne.² Ez tehát azt jelenti, hogy

¹ LOTMAN és USZPENSZKIJ is utal arra, hogy a személyneveket gyermekként a szókinccs első elemeiként sajátítjuk el, és utoljára veszítjük el a beszéd afáziás leépülése során (1988: 8, vö. VÁRNAI 2005: 87).

² Vö. még a WARRINGTON és MCCARTHY (1987) által leírt beteg nyelvi károsodását: nála ép tulajdonnév-megértés mellett a köznevek feldolgozása károsodott, ám a sérülés kategóriaspecifikus

ilyen módon nem igazolható az egyértelmű funkcionális elkülönülés a tulajdonnevek és a köznevek tárolásában és előhívásában.

3. Agyi lokalizáció. Akik a két szócsoport elkülönülését igyekeznek alátámasztani, szívesen hivatkoznak az azok agyi lokalizációjában esetlegesen megmutató különbözőségekre is (vö. VALENTINE–BRENNEN–BRÉDART 1996: 77–82, 97–101).

A lexikális feldolgozást jellegzetesen a bal féltekéhez szokás kötni. Az eddig vázolt tulajdonnévi anómiás és a tulajdonnevek szelektív megőrzését mutató eseteket kiváltó idegrendszeri károsodások helyének tanulmányozása alapján ugyanakkor a tulajdonnevek lokalizációja nem egyértelmű. Noha többen megfogalmazzák a bal temporális pólus szerepét, ám az ismert leírásokat összevetve látható, hogy a bal félteki hálózat különböző részei sérültek még a hasonló funkcionális károsodásokat mutató esetekben is, és nincs olyan terület, amely minden esetben egyértelműen érintett volna (vö. SEMENZA 2006: 890). Mások inkább a jobb féltekébe lokalizálják a szócsoportot: jobb féltekéjükön sérült betegek esetében is tapasztalható ugyanis, hogy ismert nevek azonosítása nehézséget okoz.³

A patológiás esetek elemzésén túl kis számban ugyan, de elektrofiziológias és képalkotó-eljárásos vizsgálatokat is végeztek a tulajdonnevek lokalizációjára vonatkozóan. Tulajdonnevek és köznevek néma olvasásának ERP-vizsgálata során PROVERBIO és munkatársai feltárták, hogy a tulajdonnevek fonológiai formájának a feldolgozása a bal anterior temporális és a bal centro-frontális areák erősebb aktiválódásával jár, míg a köznevek feldolgozásakor az occipito-temporális területek bevonódása a jelentősebb (PROVERBIO–LILLI–SEMENZA–ZANI 2001). ROTSHEIN és munkatársai képalkotó eljárással pedig a bal temporális pólus fokozott szerepét rögzítették arcmegnevezés során (ROTSHEIN–HENSON–TREVES–DRIVER–DOLAN 2005).

Mindezek alapján egyelőre valószínűtlennek tűnik, hogy létezik kitértetett félteke, illetve egy jól körülhatárolható terület a tulajdonnevek tárolására. Vagyis a neurolingvisztikai bizonyítékok alapján a funkcionális disszociáción túl a strukturális elkülönülés sem igazolható. Ez azonban talán nem is annyira meglepő, hiszen maguk a nyelvi központok sem eleve rögzítettek. Vannak persze kitértetett mezők a nyelv szempontjából (így a Broca- és a Wernicke-terület), ezek azonban akár jelentősebb különbséget is mutathatnak lokalizációjukban, másrészt nem kizárólagosan végzik a nyelvi feldolgozást. Inkább a nyelvi folyamatokban részt vevő konvergenciazónákként határozhatók meg, ahol azok az idegsejtek, amelyek részt vesznek a nyelvi folyamatokban, jóval jelentékenyebb számban találhatóak meg, mint másutt az agyban (vö. JANCSÓ 2004: 130–140, MÜLLER–PALMER 2008: 87–90).

4. Kísérletek. A tulajdonnevek feldolgozásáról az afáziás betegek nyelvi jellegzetességeinek a tanulmányozásán túl a normál nyelvi működés vizsgálata is sok mindent elárul.

volt: a tárgyak nevének feldolgozásában jobban teljesített, mint az ételek és az élőlények nevének megértésében. Ráadásul a tulajdonnevek előhívásának a károsodása is mutat fokozatosságot még egy kategórián belül is: SEMENZA és ZETTIN páciense a családtagjait meg tudta nevezni, de híres embereket nem (1989).

³ A jobb félteke előnyét a személyekre vonatkozó információk feldolgozásában egészséges felnőtteknél is kimutatták osztott látómezős vizsgálatokkal (vö. OHNESORGE–VAN LANCKER 2001).

Tanulási feladatokkal egyértelműen igazolható az a vélekedés, hogy a tulajdonnevek előhívása nehezebb, mint a közneveké (vö. pl. COHEN–FULKNER 1986, MCWEENY–YPUNG–HAY–ELLIS 1987). A vizsgálat során a kísérleti személyeknek ismeretlen arcokat mutatott a kísérletvezető, majd megmondta a képen látható személy nevét, és különböző tényeket közölt róla, például a foglalkozását. Az eredmények azt mutatják, hogy a kísérletben részt vevők a nevek előhívásában voltak a legkevésbé sikeresek. Ez a tendencia akkor is érvényesült, ha a kísérletvezetők köznévi jelentésű neveket kapcsoltak a fotókhoz, esetünkben foglalkozásnévi eredetű családneveket. Ezeket a szavakat aztán más fotókhoz már mint az adott személy foglalkozását társították. Érdekes módon a kísérleti személyek a szavakat tulajdonnévként kisebb arányban hívták elő, mint köznévként. Ezt a jelenséget nevezik Baker-baker paradoxonnak (vö. MCWEENY–YPUNG–HAY–ELLIS 1987).

A reakcióidő-mérési vizsgálatok is igazolják, hogy a szócsoport elemeinek feldolgozása nehezebb, a tulajdonnevekhez kapcsolódó döntések ugyanis hosszabb időt vesznek igénybe. YOUNG és munkatársai vizsgálatában a kísérleti alanyoknak azt kellett eldönteniük, hogy 1. két személy neve azonos-e, 2. két személy foglalkozása azonos-e. A foglalkozásról való döntés sokkal gyorsabb volt; ezt a szerzők úgy értelmezték, hogy a név csak az identitás-specifikus, vagyis a szemantikai információk elérése után aktiválódik, tehát előhívásához több feldolgozási szint egymást követő aktiválására van szükség. (YOUNG–ELLIS–FLUDE 1988, vö. még JOHNSTON–BRUCE 1990.) Amint azonban utaltam rá, az afázias esetek egy része éppen a feltételezett szeriális feldolgozást kérdőjelezi meg.

Annak ellenére, hogy a nevek és a szavak feldolgozásában mutatkoznak bizonyos különbségek (amint láttuk, a tulajdonnevek előhívása, feldolgozása nagyobb energiát igényel), a folyamatok több hasonlóságot is mutatnak. A tulajdonnevek feldolgozásában is érvényesül a gyakorisági és ismertségi hatás, illetve az ismétlési hatás. Vagyis a gyakrabban hallott és jól ismert nevek feldolgozása, az ilyen nevekhez kapcsolódó döntési feladatok kevesebb időt vesznek igénybe, mint a ritkább, ismeretlen nevekkel kapcsolatosak. Ugyanakkor a Baker-baker paradoxon ellenére úgy tűnik, hogy mégis szoros kapcsolat van a közszoói eredetű tulajdonnév és maga a köznév között: kimutatták ugyanis, hogy a családnévként bemutatott szó automatikusan aktiválja köznévi párjának a szemantikáját is (a családnév bemutatása után a köznévi párjával szemantikai kapcsolatban álló szavakat érintő szemantikai döntések ugyanis gyorsabbak, vö. VALENTINE–BRENNEN–BRÉDART 1996: 72).

5. Megakadásjelenségek. A nyelvbotlásokra irányuló pszicholingvisztikai vizsgálatok szintén alátámasztják, hogy a tulajdonnevek előhívása nehezebb, mint a közneveké: a tulajdonnevek előhívása ugyanis gyakrabban ütközik nehézségekbe, körükben nagyobb arányban jelentkeznek a különféle megakadásjelenségek, hibázások.

A téves előhívások ugyanakkor a nevek és közszoók közötti kapcsolatok meglétét is támogatják, a fonológiai jellegűek (pl. *Bodor Pál* helyett *Bokor Pál*; HUSZÁR 2005: 136) mellett ugyanis szemantikai és szemantikai-fonológiai alapú hibázások is adathozhatók. A *Kiss* vezetéknév helyett *Nagy*, *Huszár* helyett *Katona*, *Molnár* helyett *Mészáros* (további magyar nyelvű példákhoz és értelmezésükhöz vö. RESZEGI 2009a: 12–13) egyértelműen mutatják, hogy a tulajdonnevek és közszoói alapjuk között szoros kapcsolat van,

ezen keresztül a tulajdonnév előhívásakor a közszoói párja s a vele kapcsolatban álló szavak is aktiválódnak.⁴

A különböző téves előhívások mellett a tulajdonnevek fokozottan ki vannak téve az előhívási nehézségeknek is. Jól ismert jelenség, amikor a szándékozott szót a szemantikai és bizonyos fonológiai, fonotaktikai információk birtokában sem tudjuk előhívni. Mára már kísérleti eredmények is alátámasztják, hogy a „nyelvem hegyén van” (TOT)⁵ jelenség potenciális célszavai a ritka, gyakran idegen eredetű szavak mellett a szinguláris fogalmak nevei, vagyis a tulajdonnevek (vö. FABULYA 2007: 139). A nevek előhívása kapcsán azt is feltételezik, hogy az életkor előrehaladtával a nehézségek fokozódnak. Ennek igazolására BURKE és munkatársai fiatalok (átl. 19 év), középkorúak (átl. 39 év) és idősek (átl. 71 év) egy-egy csoportját elsőként arra kérték, hogy önmaguk nyelvi viselkedését négy héti nyomon követve rögzítsék az általuk produkált TOT-jelenségeket. A naplókát feldolgozva valóban igazolódni látszott, hogy a TOT-jelenség különösen nagy arányban, az összes előfordulás 69%-ában a tulajdonneveket érinti. Ugyanakkor a fiatalok körében alacsonyabb a tulajdonnévi TOT-esetek aránya, mint az idősebbeknél. A különböző névfajták megoszlásában is mutatkoztak különbségek: az idősek a személy- és helynevek, a középkorúak a helynevek, a fiatalok a címek előhívásában ütköztek gyakrabban problémákba. Az eredmények értelmezéséhez azután egy összevető kísérletet is elvégeztek. Ennek során szintén az idősek tapasztaltak több megakadást, főleg személynevek kapcsán. Ennek hátterében azonban talán a nyelvi teljesítményükhöz való pesszimista hozzáállásukkal is számolni kell. (BURKE–MACKAY–WORTHLEY–WADE 1991; hasonló vizsgálatokhoz vö. még YARMEY 1973, BRENNEN–BAGULEY–BRIGHT–BRUCE 1990.)

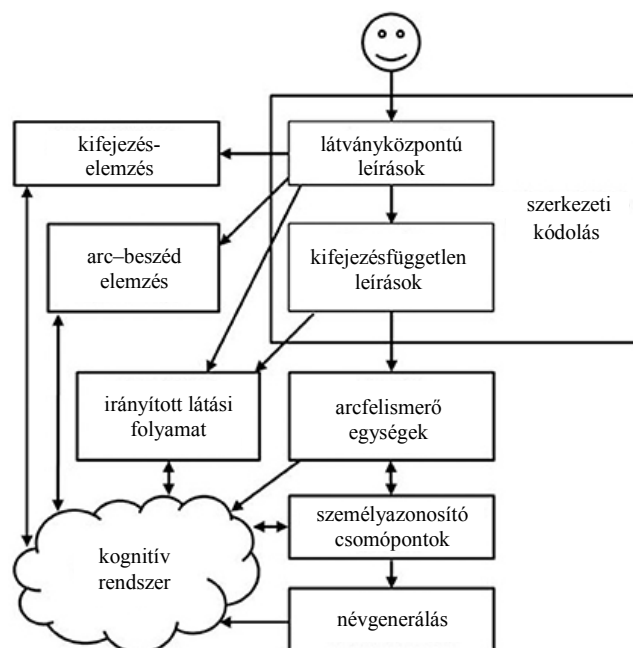
6. Tulajdonnév-feldolgozási modellek. Amint látható, a tulajdonnevekhez kapcsolódó vizsgálatok jórészt a személynevekre koncentrálnak. Ebből adódóan a különböző produkciós és megértési modellek erre a névfajtára lettek kidolgozva. Az előhívási folyamatot a legtöbb modellben több független modul (feldolgozási szint) együtműködése eredményének tartják. Legalább három-négy modullal számolnak: az arcfelismerési egységgel (FRU, face recognition units), a személyre vonatkozó szemantikai jellegű információkat feldolgozó egységgel (PIN, person identity notes; ISSC, identity specific semantic codes), a név nyelvtani sajátosságait kezelő egységgel (lemma), valamint a név fonológiai formáját tároló egységgel (lexema). S annak ellenére, hogy amint láttuk, a funkcionális disszociáció nem igazolható egyértelműen, a nevek kapcsán általában mégis a köznevektől elkülönült, azzal csak bizonyos feldolgozási modulokban kapcsolódó feldolgozást valószínűsítünk. Az elkülönült szintekkel számoló, alapvetően szeriális modellek (vö. pl. BRUCE–YOUNG 1986, BRÉDART–VALENTINE 1992, l. az 1. és a 2. ábrán)

⁴ Hasonló jelenségre a diszlexiás páciensek körében is van példa: SAFFRAN és munkatársai jellegzetes szemantikai hibákat produkáló pácienseket vizsgálva azt találták, hogy a köznevekhez képest a tulajdonnevek és a kifejezések felolvasása sokkal pontosabb. A kutatók szerint ez azzal magyarázható, hogy esetükben kevesebb szemantikai asszociáció aktiválódik, ám hogy ez nem jelent kizárólagosságot, azt jól mutatja, hogy a tulajdonnevek esetében is rögzítettek szemantikai típusú hibákat, pl. *Jill Frost* helyett *Jill Snow* (SAFFRAN–BOGYO–SCHWARTZ–MARIN 1980).

⁵ A TOT rövidítés az angol *tip of the tongue phenomenon*, azaz ’nyelvem hegyén van jelenség’ jelölésére szolgál.

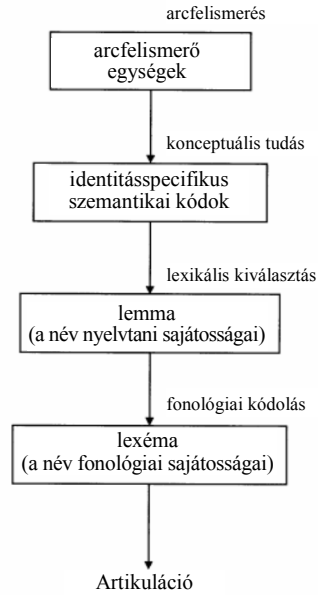
mellett már a kilencvenes években megjelentek az információ többirányú áramlását feltételező interaktív modellek (vö. pl. BURTON–BRUCE–JOHNSTON 1990, l. a 3. ábrán; vö. még VALENTINE–BRENNEN–BRÉDART 1996, különösen: 172). Bár ezek egy része továbbra is a feldolgozás különböző szintjeivel számol, mégis érezhető az elmozdulás a hálózatelvi konnekcionista modellek irányába.⁶

1. ábra: BRUCE és YOUNG arcfelismerési modellje (1986)

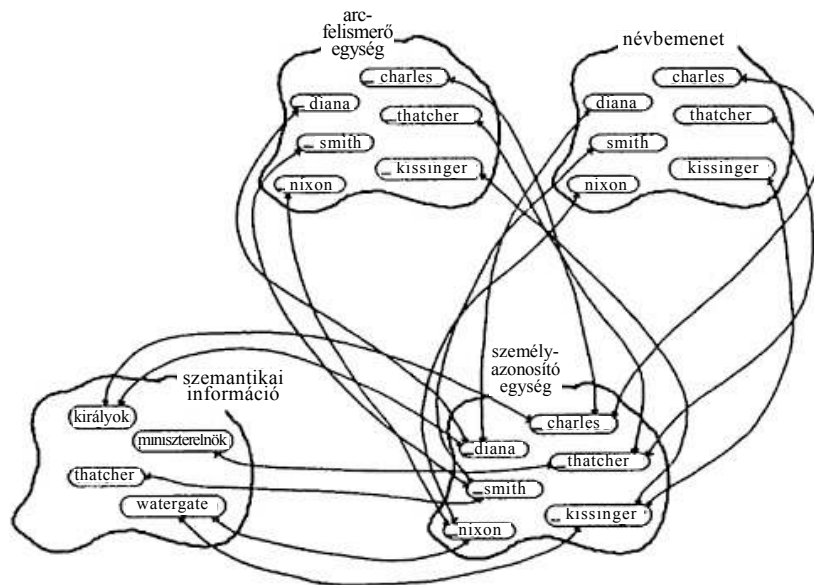

⁶ A konnekcionizmus az idegrendszer analógiájára ismeretelemeket tároló egységeknek, az ún. mikrojegyeknek és ezek kapcsolatainak a (tapasztalatok révén folyamatosan változó) hálózatoként képzelet el az elmét, s ezen belül az elme egészébe széles körűen, elemi szintű kapcsolatokkal beágyazódó nyelvet is. Eszerint az egyén (a gyermek) a világ megismerésének kezdeti szakaszában egészes mintázatok formájában tárolja el a tapasztalt és feldolgozott információkat, s a kognitív rendszernek ez a működés módja alapvetően a későbbiekben is megőrződik. A különböző típusú (vizuális, auditív, tapintási stb.) ismeretek egymással kapcsolódva épülnek be a mentális rendszerbe. S noha a különböző kognitív funkciók kiépülésének folyamatában a tanulás révén bizonyos mértékű modularizációval, vagyis egyre specifikusabb működéssel számolhatunk, ez alapjaiban érintetlenül hagyja a kognitív rendszer alapvető szerveződését (vö. PLÉH 1998: 193–215, RESZEGI 2014).

2. ábra: BRÉDART és VALENTINE arcmegevezési modellje (1992)

3. ábra: BURTON, BRUCE ÉS JOHNSTON interaktív aktivációs és versengő modellje (1990)

A hálózatelvű szemléletmód azért lehet nagyon előnyös a nyelvi folyamatok és ezen belül a tulajdonnevek feldolgozása kapcsán is, mert nem csupán a felnőttekkel végzett kísérletek eredményeit képes magyarázni, hanem a rendszer kiépülését és folyamatos változásait is modellezni tudja. A hálózaton belül ugyanis nem elkülönült feldolgozási szintekkel számol, hanem a nyelvelsajátítás folyamatában az azonos típusú információt tartalmazó ismeretelemek fokozatos modularizálódását feltételezi. Maguk a szavak, köztük a nevek is ismeretelemek hálózataként reprezentálódnak, s egy adott névre vonatkozó fonológiai és szemantikai információk az adott nevet reprezentáló hálózat szerves részei. Ez a nevet leképező hálózat ugyanakkor különféle fonológiai, fonotaktikai, névszerkezetbeli, szemantikai, együtt előfordulási stb. szempontok alapján szoros kapcsolatban áll számos másik nevet, illetve köznevet reprezentáló hálózattal. Valóban számolnunk kell azonban azzal, hogy a speciális használati módjukat, azonosító funkciójukat reprezentáló ismeretelemek alapján az egyének mentális rendszerében mégis egyfajta prototipikus elven kiépülő (más nyelvi elemekkel is szoros kapcsolatban álló) alrendszerre, alhálózattá szerveződnek a nevek, az ismert névállomány, melyen belül hasonlóan szerveződnek a különböző névtípusoknak megfelelő nevek is: személynévek, helynevek stb., ám ezek elemei továbbra is megőrzik kiterjedt kapcsolataikat más nyelvi elemekkel is.

Ez a rendszer pedig fokozatosan épül ki, igaz ugyan, hogy a legújabb vizsgálatok szerint a babák a szóelsajátítás kezdetétől különbséget tesznek a tulajdonnevek (ekkor még csupán egy-két személynévként funkcionáló hangsor) és a köznevek (megszámlálható tárgyak kategóriájának megjelölései) között (vö. TINCOFF–JUSZYK 1999, 2000), a kezdeti jelentés-hozzárendelések azonban még másként működnek, mint a felnőtteknél. Képességük háttérben kezdetben konceptuális megszorításokat feltételeznek: eszerint bizonyos entitásokat, kifejezetten az embereket a picik mint individuális létezőket fogják fel, míg más entitásokat, a tárgyakat a kategóriájuk egyik példányának tekintik (vö. HALL 2009: 422–429). Majd igen korán megtanulják a két kategóriát jelző nyelvi (szintaktikai) elemeket is felhasználni.⁷

Mindez azonban nem jelenti azt, hogy a két szó kategória tárolásában eleve elkülönülést kell feltételeznünk. A tulajdonnevek és a köznevek reprezentációi egyaránt a világról, a környezetről való tudással összefonódva épülnek ki fokozatosan. Amint láttuk, a babák a szótanulás kezdetétől bizonyos általános kognitív tudásukra támaszkodnak a szavak fogalmi tartalmának megállapításában, s a neurolingvisztikai vizsgálatok szerint a későbbiekben is számolnunk kell azzal, hogy a szóegységek mentális relációi nem korlátozódnak

⁷ KATZ és munkatársai 17–24 hónapos gyerekeket vizsgáltak: vagy két különböző színű játékbabát, vagy két eltérő színű, dobozszerű figurát adtak nekik, s az egyiket úgy mutatták be a gyerekeknek, hogy ez *Zaw*. Majd a *Show me a zaw!* ('Mutass egy zawot!'), illetve *Show me Zaw!* ('Mutasd meg Zawot!') utasításokkal azt kérték tőlük, hogy válasszanak közöttük. Amikor a *zaw* hangsor névelő nélkül szerepelt a mondatban, a gyerekek inkább a tulajdonnévvel megnevezett babát adták oda a kísérletvezetőnek, bár a dobozszerű figuráknál ez a különbségtétel kevésbé érvényesült. Úgy tűnik, hogy a különbségtételben az a tapasztalatuk segíti a gyerekeket, hogy bizonyos objektumokat szokás tulajdonnévvel megnevezni, másokat nem; emellett ugyanakkor bizonyos szintaktikai jegyekre is támaszkodnak. A kísérletben részt vevő 17 hónapos kislányok már azt is tudták, hogy például a babákra alkalmazott logatomokat nem kell automatikusan tulajdonnévként értelmezni, s ebben a névelő meglétére vagy hiányára támaszkodtak. (KATZ–BAKER–MACNAMARA 1974, vö. még GELMAN–TAYLOR 1984, HALL 1991).

csupán a nyelvi természetű elemek körére. Egy-egy szó felismerése a Wernicke-terület mellett működésbe hoz olyan agyterületeket is, amelyek a szavak által jelölt funkcióhoz jobban kapcsolódnak (vö. PLÉH–LUKÁCS–KAS 2008: 829). Mindezek fényében a fogalmi rendszerrel összefonódó mentális lexikonon belül sem tételezhetünk fel élesen elkülönülő csoportokat.

Ebből a szempontból tanulságos lehet a helynevek ontogenezisének vizsgálata is. A jól azonosítható személyek nevének korai elsajátítását követően a különböző helyek neveinek megtanulása jóval bonyolultabb és hosszabban tartó folyamat, amelyet azonban az eddigiekben nem vizsgáltak. A folyamat kezdeti szakaszának megismeréséhez két kisgyerek, a kétéves és nyolc hónapos Lili, illetve a hároméves és tizenegy hónapos Máté helynévismeretének alakulásából idéznék példákat. Egy ennyi idős gyerek számára a *Debrecen*, *Radvány*, *Nánás*, *Pest* hangsorok még messze nem azt a jelentik, mint általában a felnőttek számára. Lili a *Debrecen*-t kezdetben a saját lakásunkra vonatkoztatta, majd ugyanezt a szerepet a *Sinai Miklós utca* vette át. A *Svájc* vagy *Németország* helyneveket szintén hasonlóan értelmezi ('az a hely, ház és környéke, ahol a nagynénje dolgozik' vagy 'az a hely, ház és környéke, ahova anya elutazott, és onnan minibanánt hozott'). A helynevek jelentése kapcsán is érvényes tehát, akárcsak a köznevek esetében, hogy a szavak kezdeti reprezentációjának olyan összetevők is a részei, amelyek a szó előfordulásának kontextusával, a situáció sajátos epizódjaival kapcsolatosak (vö. MACWHINNEY 2003: 510–513, a helynevek elsajátításának folyamatához l. RESZEGI megj. e.).

7. A kétnyelvűek és a tulajdonnevek. A nevek előhívásának problematikáját a 2000-es években a kétnyelvűek kapcsán is vizsgálni kezdték.

7.1. A kétnyelvűek megkettőzött nyelvi terhelése elvileg növelheti a szavak előhívásának nehézségeit. A pszicholingvisztikai vizsgálatok szerint a kétnyelvűek valóban több megakadásjelenséget produkálnak, mint az egynyelvűek (vö. GOLLAN–ACENAS 2004). Ennek egyik lehetséges magyarázata, hogy a kétnyelvűek az egyes nyelveiket, illetve az egyes nyelvi elemeket átlagosan kevesebbet aktiválják, mint az egynyelvűek az anyanyelvük elemeit, s ebből a relatív deficitből adódóan az egyes szavakra vonatkozó szemantikai és fonológiai információk között a kétnyelvűeknél gyengébb a kapcsolat.

Az angol–spanyol kétnyelvűekkel végzett naplívizsgálatok arra is rávilágítanak, hogy a TOT-jelenségek száma náluk nagyjából hasonló, mint az angol egynyelvűeknél. A tulajdonneveket érintő megakadásokat tekintve azonban jelentős különbség mutatkozik: az egynyelvűeknél (24 fő) a megakadások 52%-a ezt a szócsoportot érintette (ez összhangban van a korábban ismertett vizsgálati eredményekkel), míg a kétnyelvűeknél (24 fő) ez az arány csak 17%. Ebből adódóan a kétnyelvűek jóval nagyobb (közel kétszer akkora) arányban produkáltak megakadást a köznevek előhívásakor. Laboratóriumban folytatva a vizsgálatokat azt találták, hogy a kétnyelvűeknél összességében az egynyelvűekhez képest több TOT-jelenség regisztrálható. Am a tulajdonneveket érintő megakadásjelenségek aránya ezen belül nem változott, továbbra is lényegesen alacsonyabb maradt az egynyelvűeknél tapasztalhatónál, míg a közneveket jóval nagyobb arányban érintette az előhívási nehézség (GOLLAN–MONTÓYA–BONANNI 2005). Ugyanakkor arra is rávilágítottak, hogy a

kétnyelvűek a tulajdonnevek mellett a kognátuszok⁸ és a jórészt fordítási megfelelések esetében is jóval kisebb arányban produkálnak megakadást (vö. GOLLAN–ACENAS 2004). Vagyis a kétnyelvűek csak azoknál a szavaknál mutatnak nagyobb arányban megakadást, amelyeknek a két nyelvbeli megfelelője két teljesen különböző szó (GOLLAN–MONTROYA–BONANNI 2005). Ezt úgy magyarázzák, hogy míg a köznevek előhívásakor a kétnyelvűek kétszer olyan erősen dolgoznak, ez ugyanis fokozottabb idegrendszeri terhelést jelent, addig egy tulajdonnév előhívásakor a kétnyelvű személy ugyanolyan kihívással szembesül, mint egy egynyelvű, ám ez az átlagos nyelvi feladatok idegrendszeri vonatkozásaihoz képest összességében egy kétnyelvű számára kisebb terhet jelent (vö. mindehhez BROWN 2012).

Ennek alapján talán azzal is számolhatunk, hogy a kétnyelvűség egyfajta védelmet jelenthet a kognitív funkcióknak az életkor előrehaladtával párhuzamosan végbemenő változásaival szemben. Hogy ilyen jellegű hatásokkal a tulajdonnevek előhívása kapcsán is számolhatunk-e a kétnyelvűek esetében, az további vizsgálatokat igényel.

7.2. Az egyes nyelvi elemek tárolására, előhívására irányuló kísérletek mellett érdeemes azt is megnézni, hogyan viselkednek a nevek a beszédben, vagyis szövegbe foglalva. A két nyelvben azonos vagy nagyon hasonló alakú tulajdonnevek gyakran idéznek elő kódváltást; pl. „Bei uns ware viele Mar / äh fünf Marschall, (-) Marschall. Jüngster Tuchačevskij, Bljucher (-) Bljucher, Vorašilov, Budenyj i Egorov. Und der”; „Es war Mr Fred Burger, der wohnte da in Gnadenthal and he went out there one day and Mrs Roehr said to him: Wer sind denn die Männer do her?” (RIEHL 2005: 1947).

GROSJEAN és MILLER (1994) a kódváltások fonetikai jellemzőit is megvizsgálták: arra kérték a francia–angol felnőtt kétnyelvű alanyokat, hogy meséljenek történeteket franciául, franciául angol kódváltásokkal és angolul. Ezekben több olyan szereplő volt, akiknek zöngétlen zárhanggal kezdődő nevét angolul és franciául is ki lehet ejteni (pl. *Paul, Tom*), s jó párszor előfordultak a történetekben. A vizsgálat során a szókezdő mássalhangzó VOT-ját⁹ megmérve azt találták, hogy a beszédprodukciónál az egyik nyelvről a másikra váltás teljes váltást jelent, vagyis a lexikai mellett kiterjed a fonetikai szintre is (legalábbis ha a kétnyelvű egyén mindkét nyelvének a fonetikai rendszerét birtokolja). Vagyis a különböző nyelvekben azonos alakú neveket a kétnyelvűek megnyilatkozásaikban jobbra a bázisnyelv (vö. GROSJEAN 2004: 40) intonációs-fonetikai mintáinak megfelelően ejtik ki (vö. még NAVRACSICS é. n. 139, HOFFMANN 1991: 112). A pszicholingvisztikai kutatások ugyanakkor azt mutatják, hogy spontán beszédben előfordulnak fonetikai keverések is.

7.3. A kétnyelvűek tulajdonnév-előhívására eddig nem dolgoztak ki elméleti modelleket. A vázolt hálózatelvű közelítésmódot érvényesítve azonban a nevek, s különösképpen a hasonló alakú tulajdonnevek reprezentálódása úgy képzelhető el, hogy az eredendően egységes, majd az egyes nyelvek grammatikája mint szervezőelv mentén modularizálódó hálózatként felfogott dinamikus mentális lexikonban a szintén hálózatként felfogott nyelvi reprezentációk nem diszkrét, nem függetlenek egymástól: a különböző nyelvű

⁸ A közszavak esetében kognátuszoknak (cognate) nevezik azokat a szópárokat, amelyek hangalakjukban és/vagy írásmódjukban és jelentésükben majdnem vagy teljesen azonosak.

⁹ A VOT a zár felpattanása és az azt követő magánhangzó zöngéjének megjelenése között eltelt idő (Voice Onset Time), amely a nyelvek jellemző jegye.

tulajdonnévi ekvivalensek azonos/kapcsolódó mikrojegyeik révén át is fed(het)ik egymást (vö. RESZEGI 2013: 133–136).

8. Összegzés. Áttekintésemből, úgy vélem, jól látható, hogy bár a témával foglalkozó kutatók jó része a tulajdonneveknek a köznevektől elkülönült feldolgozásával számol, a vizsgálati eredmények ezt nem támasztják alá egyértelműen. Részben persze egyetértünk azzal, hogy más módon történik a tulajdonnevek előhívása, feldolgozása, hiszen a reprezentációjuk részét képező fogalmi tartalom más: csupán egyetlen személyre vagy objektumra vonatkozó ismeretelemek alkotják a részét, míg a köznevek esetében egy prototipikusan szerveződő fogalmi kategóriára vonatkozó ismeretelemek tartoznak egy-egy szó reprezentációjához. Ebből adódóan bizonyos különbségekkel nyilvánvalóan számolnunk kell, ez azonban nem indikálja feltétlenül, hogy a két szócsoport vonatkozásában teljesen vagy majdnem teljesen független feldolgozással számoljunk. A kérdés kapcsán mindenképpen érdemesnek látszik a kutatásokban mellőzött helynevek használatából adódó tanulságokat is figyelembe venni.¹⁰

Hivatkozott irodalom

- BREDART, SERGE – VALENTINE, TIM 1992. From Monroe to Moreau. An analysis of face naming errors. *Cognition* 45: 187–223.
- BRENNEN, TIM – BAGULEY, THOM – BRIGHT, JIM – BRUCE, VICKI 1990. Resolving semantically-induced tip-of-the-tongue states for proper nouns. *Memory and Cognition* 18: 339–347.
- BRENNEN, TIM – DAVID, DANIELLE – FLUCHAIRE, ISABELLE – PELLAT, JACQUES 1996. Naming Faces and Objects Without Comprehension: a Case Study. *Cognitive Neuropsychology* 13: 93–110.
- BROWN, ALAN S. 2012. *The Tip of the Tongue State*. Taylor & Francis. http://books.google.hu/books/about/The_Tip_of_the_Tongue_State.html?id=6S_3FoMJJaTMC&redir_esc=y. (2014. 09. 04.)
- BRUCE, VICKI – YOUNG, ANDY 1986. Understanding face recognition. *British Journal of Psychology* 77: 305–327.
- BURKE, DEBORAH M. – MACKAY, DONALD G. – WORTHLEY, JOANNA S. – WADE, ELIZABETH 1991. On the tip of the tongue: What causes word finding failures in young and older adults? *Journal of Memory and Language* 30: 542–572.
- BURTON, A. MIKE – BRUCE, VICKI – JOHNSTON, ROBERT A. 1990. Understanding face recognition with an interactive activation model. *Cognition* 39: 129–166.
- CIPOLOTTI, LISA 2000. Sparing of country and nationality names in a case of modality-specific oral output impairment: Implications for theories of speech production. *Cognitive Neuropsychology* 17: 709–729.
- CIPOLOTTI, LISA – MCNEILL, JANE E. – WARRINGTON, ELIZABETH K. 1993. Spared written naming of proper nouns: A case report. *Memory* 1: 289–311.
- COHEN, GILLIAN – FULKNER, DOROTHY 1986. Memory for proper names: Age differences in retrieval. *British Journal of Developmental Psychology* 4: 187–197.
- FABULYA MÁRTA 2007. *Izé, hogyhívják, hogymondjam*. Javítást kezdeményező lexikális kitöltőelemek. *Magyar Nyelvőr* 131: 324–342.

¹⁰ A helyek megjelölésében esetenként nagyon nehéz eldönteni, hogy tulajdonnévvel vagy köznévi megjelöléssel van-e dolgunk (vö. RESZEGI 2009b).

- FLUDE, BRENDA M. – ELLIS, ANDREW W. – KAY, JANICE 1989. Face processing and name retrieval in an anomic aphasic: names are stored separately from semantic information about familiar people. *Brain and Cognition* 11: 60–72.
- GELMAN, SUSAN A. – TAYLOR, MARJORIE 1984. How two-year-old children interpret proper and common names for unfamiliar objects. *Child Development* 55: 1535–1540.
- GOLLAN, TAMAR H. – ACENAS, LORI-ANN R. 2004. What is a TOT? Cognate and translation Effects on Tip-of-the-Tongue States in Spanish–English and Tagalog–English bilinguals. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory and Cognition* 30: 246–269.
- GOLLAN, TAMAR H. – MONTROYA, ROSA I. – BONANNI, MARINA P. 2005. Proper names get stuck on bilingual and monolingual speakers' tip of the tongue equally often. *Neuropsychology* 19: 278–287.
- GOODGLASS, HAROLD – BUTTERS, NELSON 1988. Psychobiology of cognitive processes. In: ATKINSON, RICHARD C. – HERRNSTEIN, RICHARD J. – LUCE, DUNCAN R. – LINDZEY, GARDNER eds., *Stevens Handbook of Experimental Psychology 2*. Wiley-Interscience, New York. 863–952.
- GOODGLASS, HAROLD – WINGFIELD, ARTHUR 1993. Dissociations in comprehension of body parts and geographical place names following brain lesions. *Memory* 1: 313–328.
- GROSJEAN, FRANÇOIS – MILLER, JOANNE L. 1994. Going in and out of languages: An example of bilingual flexibility. *Psychological science* 5: 201–206.
- GROSJEAN, FRANÇOIS 2004. Studying bilinguals: Methodological and conceptual issues. In: BHATIA, TEJ K. – RITCHIE, WILLIAM C. eds., *The Handbook of Bilingualism*. Blackwell Publishing, Malden, Massachusetts. 32–63.
- HALL, GEOFFREY D. 1991. Acquiring proper nouns for familiar and unfamiliar animate objects: Two-year-olds' word-learning biases. *Child Development* 62: 1142–1154.
- HALL, GEOFFREY D. 2009. Proper Names in Early Word Learning: Rethinking a Theoretical Account of Lexical Development. *Mind & Language* 24: 404–432.
- HOFFMANN, CHARLOTTE 1991. *An Introduction to Bilingualism*. Longman, London – New York.
- HUSZÁR ÁGNES 2005. *A gondolatától a szóig. A beszéd folyamata a nyelvbőlások tükrében*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- INCISA DELLA ROCCHETTA, ANTONIO – CIPOLOTTI, LISA – WARRINGTON, ELIZABETH K. 1998. Countries: Their selective impairment and selective preservation. *Neurocase* 4: 99–109.
- JANCSÓ DANIELLA 2004. A veleszületett egyetemes nyelvtan és a modularizmus neurobiológiai megközelítése. Vázlatos áttekintés Ralph-Axel Müller közleménye alapján. In: GERVAIN JUDIT – PLÉH CSABA szerk., *A láthatatlan nyelv*. Gondolat Kiadó, Budapest. 129–142.
- JOHNSTON, ROBERT A. – BRUCE, VICKI 1990. Lost properties? Retrieval differences between name codes and semantic codes for familiar people. *Psychological Research* 52: 62–67.
- KATZ, NANCY – BAKER, ERICA – MACNAMARA, JOHN 1974. What is a name? A study of how children learn common and proper names. *Child Development* 45: 469–473.
- LANDAU, BARBARA – JACKENDOFF, RAY 2003. A „mi” és a „hol” a téri nyelvben és a téri megismerésben. In: PLÉH CSABA – KIRÁLY ILDIKÓ – LUKÁCS ÁGNES – RACSMÁNY MIHÁLY szerk., *A téri megismerés és a nyelv*. Gondolat Kiadói Kör, Budapest. 69–125.
- LUCCHELLI, FEDERICA – DE RENZI, ENNIO 1992. Proper name anomia. *Cortex* 28: 221–230.
- LYONS, FRANCES – HANLEY, J. RICHARD – KAY, JANICE 2002. Anomia for common names and geographical names with preserved retrieval of names of people: A semantic memory disorder. *Cortex* 38: 23–35.
- MACWHINNEY, BRIAN 2003. A nyelvfejlődés epigenezise. In: PLÉH CSABA – KOVÁCS GYULA – GULYÁS BALÁZS szerk., *Kognitív idegtudomány*. Osiris, Budapest. 505–527.

- McKENNA, PAT – WARRINGTON, ELIZABETH K. 1978. Category-specific naming preservation: A single case study. *Journal of Neurology, Neurosurgery and Psychiatry* 41: 571–574.
- MCWEENY, KATHRYN H. – YPUNG, ANDREW W. – HAY, DENNIS C. – ELLIS, ANDREW W. 1987. Putting names to faces. *British Journal of Psychology* 78: 143–149.
- MÜLLER, RALPH-AXEL – PALMER, ERICA 2008. Language and neurophysiological development. In: RICKHEIT, GERT – STROHNER, HANS eds., *Handbook of Communication Competence*. Mouton de Gruyter, Berlin.
- NAVRACSICS JUDIT é. n. *A kétnyelvű gyermek*. Corvina, Budapest.
- OHNESORGE, CLARK – VAN LANCKER, DIANA 2001. Cerebral laterality for famous proper nouns: Visual recognition by normal subjects. *Brain and Language* 77: 135–165.
- PLÉH CSABA 1998. *Bevezetés a megismeréstudományba*. Typotex, Budapest.
- PLÉH CSABA – LUKÁCS ÁGNES – KAS BENCE 2008. A szótár pszicholingvisztikája. In: KIEFER FERENC szerk., *Strukturális magyar nyelvtan 4. A szótár szerkezete*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 789–852.
- PROVERBIO, ALICE MADO – LILLI, STEFANIA – SEMENZA, CARLO – ZANI, ALBERTO 2001. ERP indexes of functional differences in brain activation during proper and common names retrieval. *Neuropsychology* 39: 815–827.
- RESZEGI KATALIN 2009a. A tulajdonnevek mentális reprezentációjáról. *Névtani Értesítő* 31: 7–16.
- RESZEGI KATALIN 2009b. A jelentéshasadás mint helynévalkotási mód. *Helynévtörténeti Tanulmányok* 4: 35–45.
- RESZEGI KATALIN 2013. Különböző nyelvű helynévpárok reprezentációja. *Magyar Nyelvjárások* 51: 129–140.
- RESZEGI KATALIN 2014. Kétnyelvű nyelvelsajátítás és konnekciónizmus. In: BÁTYYI SZILVIA – NAVRACSICS JUDIT – VÍGH-SZABÓ MELINDA szerk., *Nyelvelsajátítási-, nyelvtanulási- és beszéd-kutatások. Pszicholingvisztikai tanulmányok 4*. Gondolat Kiadó – Pannon Egyetem MFTK, Budapest–Veszprém. 170–179.
- RESZEGI KATALIN megj. e. A tulajdonnevek a gyermeki nyelvelsajátításban. Megjelenés előtt.
- RIEHL, CLAUDIA MARIA 2005. Code-switching in Bilinguals: Impacts of mental processes and language awareness. In: COHEN, JAMES – MCALISTER, KARA T. – ROLSTAD, KELLIE – MACSWAN, JEFF eds., *Proceedings of the 4th International Symposium on Bilingualism*. Cascadia Press, Somerville, Massachusetts. 1945–1959.
- ROTSSTEIN, PIA – HENSON, RICHARD N. A. – TREVES, ALESSANDRO – DRIVER, JON – DOLAN, RAJMOND J. 2005. Morphing Marilyn into Maggie dissociates physical and identity face representations in the brain. *Nature Neuroscience* 8: 107–113.
- SAFFRAN, ELEANOR M. – BOGYO, LOLA C. – SCHWARTZ, MYRNA F. – MARIN, OSCAR S. M. 1980. Does deep dyslexia reflect right hemisphere reading? In: COLTHEART, MAX – PATTERSON, KARALYN – MARSHALL, JOHN C. eds., *Deep Dyslexia*. Routledge – Kegan Paul, London. 81–106.
- SCHMIDT, DARREN – BUCHANAN, LORI – SEMENZA, CARLO 2004. Sparing of proper names and dates in aphasia. *Brain and Language* 91: 9–10.
- SEМЕНZA, CARLO 2006. Retrieval pathways for common and proper names. *Cortex* 42: 884–891.
- SEМЕНZA, CARLO – SARTORI, GIUSEPPE – D'ANDREA, JESSICA 2003. He can tell which master craftsman blew a Venetian vase, but he can not name the Pope: A patient with a selective difficulty in naming faces. *Neuroscience Letters* 352: 73–75.
- SEМЕНZA, CARLO – ZETTIN, MARINA 1988. Generating proper names: A case of selective inability. *Cognitive Neuropsychology* 5: 711–721.
- SEМЕНZA, CARLO – ZETTIN, MARINA 1989. Evidence from aphasia for proper names as pure referring expressions. *Nature* 342: 678–379.

- SEMENZA, CARLO – ZETTIN, MARINA – BORGIO, FRANCESCA 1998. Names and identification: An access problem. *Neurocase* 4: 45–53.
- J. SOLTÉSZ KATALIN 1979. *A tulajdonnév funkciója és jelentése*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- TINCOFF, RUTH – JUSCZYK, PETER W. 1999. Some beginnings of word comprehension in 6-month-olds. *Psychological Science* 10: 172–175.
- TINCOFF, RUTH – JUSCZYK, PETER W. 2000. *Do 6-month-olds link sound patterns of common nouns to new exemplars?* Paper presented at the International Conference on Infant Studies, Brighton, UK.
- VALENTINE, TIM – BRENNEN, TIM – BRÉDART, SERGE 1996. *The Cognitive Psychology of Proper Names. On the importance of being Ernest*. Routledge, London – New York.
- WARRINGTON, ELIZABETH K. – CLEGG, FRANCES 1993. Selective preservation of place names in an aphasic patient: A short report. *Memory* 1: 281–289.
- WARRINGTON, ELIZABETH K. – MCCARTY, ROSALEEN A. 1987. Categories of knowledge. Further fractionations and an attempted integration. *Brain* 110: 1273–1296.
- WILLIAMS, MOYRA – SMITH, HONOR V. 1954. Mental disturbances in tuberculous meningitis. *Journal of Neurology, Neurosurgery and Psychiatry* 17: 173–182.
- YARMEY, DANIEL A. 1973. I recognize your face but I can't remember your name: Further evidence on the tip-of-the-tongue phenomenon. *Memory and Cognition* 1: 287–290.
- YOUNG, ANDREW W. – ELLIS, ANDREW W. – FLUDE, BRENDA M. 1988. Accessing stored information about people. *Psychological Research* 50: 111–115.

RESZEGI KATALIN
Debreceni Egyetem
Bölcsészettudományi Kar

KATALIN RESZEGI, The psycho- and neurolinguistics of proper names. Aspects and models of analysis on processing proper names

This paper provides an overview of the results of psycho- and neurolinguistic examinations into the mental processes involving proper names (i.e. storing, processing, retrieving proper names). We can denote entities of various types with the help of proper names, and although most of these types are universal, there are in fact some cultural differences. In the fields of science concerned, that is, in psycho- and neurolinguistics and in neuropsychology, attention is given almost exclusively to anthroponyms; mental and neurological features of toponyms and other name types are much less examined. Processing names is generally believed to display more difficulties than processing common nouns, and these difficulties present themselves more and more strongly with age. In connection with the special identifying function and semantic features of proper names, many researchers assume that we process the two groups of words in different ways. This paper, reflecting also on these assumptions, summarizes and explains the results of research into a) selective anomia affecting monolingual speakers (word-finding disturbances); b) localization; c) reaction time measurement; and d) speech disfluency concerning proper names (especially the “tip of the tongue phenomenon”). The author also presents the models of processing proper names, examining to what degree these models can be reconciled with our knowledge of the acquisition of proper names. Finally, the results and possible explanations of the small amount of research into the representation and processing of proper names by bilingual speakers are discussed.